

Het meten van morele identiteit met de ‘Zo ben ik’ vragenlijst

Machiel de Klerk

0355267

Masterthesis Kinder- en Jeugdpsychologie

Begeleiders: Daan Brugman & Floor van der Velden

Universiteit Utrecht

Samenvatting

In eerder onderzoek is beargumenteerd dat morele identiteit mogelijk de kloof tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag verklaart. Resultaten ten aanzien van morele identiteit in relatie tot moreel oordelen en antisociaal gedrag blijken niet eenduidig. De vraag rijst of morele identiteit op een andere wijze zinvoller kan worden geoperationaliseerd. De huidige studie bestaat uit drie delen. Bij 993 respondenten in de leeftijd van 11 tot en met 18 jaar is de ‘Zo Ben Ik’ vragenlijst afgenomen, een aangepaste vragenlijst ter meting van morele identiteit. In het eerste deel is de indeling van waarden in morele en non-morele dimensies getoetst. In het tweede deel is deze indeling gebruikt om verschillende totaalscores te berekenen en deze in een moreel cognitief model ten aanzien van antisociaal gedrag te toetsen. Het derde en laatste gedeelte betreft de exploratieve analyse van aanvullende aspecten van het subjectieve zelf. Ten aanzien van de gebruikte waarden is een enkele morele factor gevonden, waartoe geen van de nieuw toegevoegde waarden behoort. Tegenstrijdige resultaten zijn gevonden met betrekking op de waarde ‘gelovig’. Aan de hand van de gevonden indeling is gebleken dat met gebruik van de verschilscore de beste resultaten worden gerapporteerd ten aanzien van het moreel cognitieve model. Eerder onderzoek wordt door deze resultaten slechts gedeeltelijk bevestigd. Aanknopingspunten zijn gevonden voor de eventuele toepassing van meer subjectieve aspecten van het zelf en aansluiten worden suggesties voor vervolgonderzoek gegeven.

Inleiding

De afgelopen decennia heeft het proces waarin een individu een oordeel velt over wat een morele handeling zou zijn in een moreel dilemma – het moreel oordelen van Kohlberg – centraal gestaan in onderzoek naar antisociaal gedrag (Hardy & Carlo, 2005). Meta-analyses naar dit onderzoek wijzen uit dat de relatie tussen moreel oordelen en een morele handeling zwak of afwezig is (Blasi, 1983; Stams, Brugman, Decovic, van Rosmalen, van der Laan & Gibbs, 2006). Hieruit kan worden geconcludeerd dat een morele handeling niet uitsluitend gemotiveerd wordt door het gevelde morele oordeel (Blasi, 1983, Walker, 2004). Verschillende modellen zijn geformuleerd om dit gat tussen handeling en oordeel nader te verklaren, waaronder het ‘zelf’-model van Blasi (1983). In dit model wordt de ontwikkeling van het zelf beschreven en de wijze waarop dat proces een individu motiveert te handelen naar zijn of haar gevelde morele oordeel. De mate waarin morele waarden centraal staan voor het zelf – morele identiteit - vormt één van de elementen dat onderdeel uitmaakt van Blasi’s model. Een geveld moreel oordeel wordt voor de beoordelaar relevanter naarmate die persoon moraliteit als een centraal onderdeel van zichzelf ervaart (Hardy & Carlo, 2005).

Ten aanzien van bestaande meetmethoden van morele identiteit zijn verschillende problemen ervaren. In een studie van Brugman (2007) houdt morele identiteit geen verband met antisociaal gedrag en scoren delinquente respondenten hoger dan niet-delinquenten. Daarnaast blijken non-morele waarden door de respondenten van deze studie opgevat te worden als moreel en geeft een andere berekenwijze van morele identiteit resultaten die gunstiger beschouwd kunnen worden. Naar aanleiding van deze bevindingen kan de vraag gesteld worden of de MSR recht doet aan de complexiteit van het morele domein en of morele identiteit op een andere wijze zinvoller kan worden geoperationaliseerd.

In deze studie zal worden onderzocht of een andere indeling van waarden en berekenwijze ten aanzien van morele identiteit de kloof tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag nader kan verklaren. Verder worden enkele toevoegingen aan morele identiteit voorgesteld, ontleend aan andere cognities buiten het morele domein. Gezien eerdere resultaten die zijn bereikt met de MSR kan de verdere ontwikkeling ervan een positieve bijdrage leveren aan het onderzoek naar de factoren die een rol spelen in de relatie tussen moreel oordelen en moreel handelen en daarmee aan de ontwikkeling van interventies gericht op het corrigeren van antisociaal gedrag. Het antisociaal gedrag wordt in dit onderzoek gedefinieerd als het direct schaden van anderen door verbale of fysieke agressie of het indirect schaden van anderen door de overtreding van sociale normen (Barriga, Gibbs, Potter & Liau, 2001).

Het zelf model van moreel handelen

Blasi (1983) beargumenteert in zijn 'zelf'-model van moreel handelen dat de aanwezigheid van een moreel zelf het verband tussen moreel oordelen en moreel gedrag nader kan verklaren. Dit model bestaat uit drie componenten: (1) morele identiteit, (2) het verantwoordelijkheidsoordeel – de afweging of het individu zich ten opzichte van het 'zelf' verantwoordelijk acht voor moreel handelen, en (3) drang naar zelfconsistentie – de tendens om te handelen naar de eigen opvattingen betreffende het zelf om de eenheid van het 'zelf' te bewaken. Het moreel oordeel leidt dan tot moreel handelen wanneer het individu, uitgaande van de morele waarden centraal voor het zelf, zich verantwoordelijk acht voor het oordeel en de neiging heeft ernaar te handelen omwille de consistentie van het zelf te bewaken.

Het 'zelf' wordt door Blasi (2004a) in een later schrijven nader uiteengezet als bestaand in de directe ervaring van het zijn in het handelen van het individu. Deze belevenis wordt gekenmerkt door zowel 'agency' – het besef dat het 'zelf' de oorzaak is van, en de controle heeft over de actie - en 'mineness' – het besef dat het 'zelf' de eigenaar is van de actie - in het handelen. Dit '*subjectieve zelf*' is de basis waarop het individu de informatie van de wereld om zich heen zinvol interpreteert en organiseert, resulterend in een '*objectief zelf*' dat bestaand uit de cognities die de kern van iemands zelf vertegenwoordigen. Een ontwikkeld zelf ervaart een toenemende mate van agency, wat het toe-eigenen van aspecten en het handelen naar deze inhouden van het objectieve zelf doet groeien. Het individu wordt zich meer bewust van de

mineness van het subjectieve en objectieve zelf en de verantwoordelijkheid die hij of zij ervoor draagt de eenheid van dit zelf te bewaken (Blasi, 2004a; Blasi, 2004b; Hardy & Carlo, 2005).

In het onderzoek naar Blasi's 'zelf'-model van moreel handelen zijn twee instrumenten ontwikkeld om morele identiteit te meten. In 1994 heeft Arnold het 'Good Self Assessment' (GSA) interview ontwikkeld, dat naast morele identiteit ook subjectieve ervaringen van het zelf meet zoals de ervaren 'agency' en de motieven tot toe-eigening ten opzichte van morele waarden. Door uit acht morele en acht niet-morele waarden drie waarden te kiezen die het meest centraal zijn voor het zelf wordt de score berekend voor morele identiteit. Hierbij scoort een morele waarde één punt, met een bonus van twee punten wanneer de meest cruciale waarde van deze drie een morele betreft. Het tweede instrument, gebaseerd op de schaal voor morele identiteit uit de GSA, is de 'Moral Self Relevance' (MSR) schaal van Barriga en collega's (2001). De MSR is, in tegenstelling tot de GSA, een zelfrapportage vragenlijst die uitsluitend morele identiteit meet door middel van het scoren van de morele en niet-morele waarden. De respondent beoordeelt de waarden van 1 ('*not important for me*') tot 4 ('*extremely important for me*'). De score voor morele identiteit wordt berekend door het gemiddelde van morele waarden af te trekken van het gemiddelde van niet-morele waarden.

Moreel cognitief model

De MSR is door Barriga en collega's gebruikt in een onderzoek naar het sekseverschil in antisociaal gedrag. Hoewel mannen meer antisociaal gedrag vertonen dan vrouwen is er geen verschil tussen beide sekse in het niveau van moreel oordelen. Barriga en collega's (2001) beredeneren dat andere morele cognities een rol zouden kunnen spelen in de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag. In hun onderzoek wordt een model voorgesteld waarin morele identiteit als mediator optreedt in de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag, gelijk als in Blasi's (1983) zelf-model van moreel handelen. Daarnaast veronderstellen Barriga en collega's (2001) dat zelfdienende cognitieve vertekeningen als mediator optreedt in de relaties tussen moreel oordelen en morele identiteit enerzijds en antisociaal gedrag anderzijds.

Volgens Rest (1987) wordt moreel oordelen gedefinieerd als het proces waarin een individu een oordeel velt over wat een morele handeling is in een moreel dilemma. Kohlberg (1981) omschrijft moreel oordelen in zes stadia onderverdeeld in drie niveaus; het *preconventioneel* niveau, het *conventioneel* niveau en het *postconventioneel* niveau. Deze stadia worden in oplopende volgorde doorlopen in de morele ontwikkeling van een individu en omschrijven een zeker begrip van het individu ten overstaande van sociale normen en regels. Niet alle stadia worden doorlopen. Maar weinig mensen bereiken het postconventionele niveau (Stams et al., 2006).

Kohlberg (1981) veronderstelt dat niet-delinquente adolescenten op het conventionele niveau redeneren, terwijl delinquente adolescenten op het preconventionele niveau redeneren. Hiermee impliceert Kohlberg (1981) dat antisociaal gedrag samenhangt met een lager niveau van moreel oordelen. Empirisch bewijs voor deze implicatie wordt geleverd door verschillende onderzoeken. In een studie waarbij delinquente en niet-delinquente jongeren werden getest op hun niveau van moreel oordelen werd een significant verschil tussen deze twee groepen gevonden (McColgan, Rest & Pruitt, 1983). Een ander onderzoek onder dakloze en niet-dakloze jongeren heeft aangetoond dat bij de niet-dakloze groep een conventioneel niveau van moreel oordelen geassocieerd wordt met het minder optreden van verschillende vormen van antisociaal gedrag (Tavecchio, Stams, Brugman & Thomeer-Bouwens, 1999). In een meta-analyse van 50 studies door Stams en collega's (2006) is gebleken dat het moreel oordelen van delinquente adolescenten inderdaad van een lager niveau is. Hierbij is gecontroleerd voor leeftijd, sekse, intelligentie en sociaal economische status.

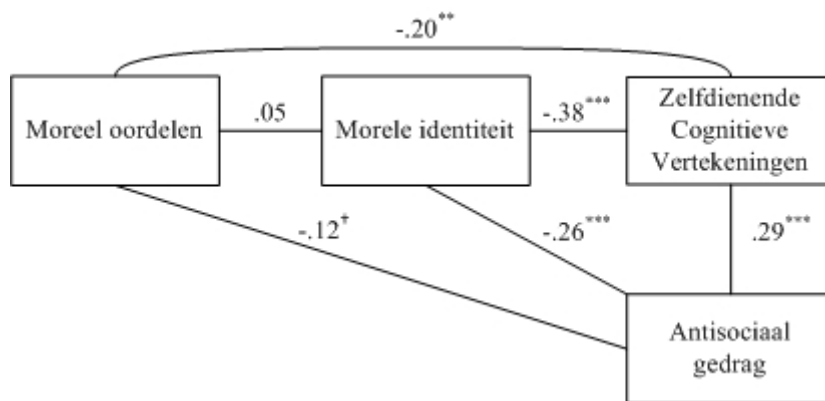
Zelfdienende cognitieve vertekeningen – in de huidige studie ook denkfouten genoemd - zijn vooringenomen of foutieve wijzen van benaderen of betekenis geven aan sociale ervaringen (Barriga et al., 2001). In het model van Barriga en collega's (2001) worden vier typen zelfdienende cognitieve vertekeningen onderscheiden, naar de typologie van Gibbs en Potter (Gibbs, 2003):

1. *Egocentrisme*: De eigen zienswijzen en behoeftes dermate belangrijk stellen, zodat die van anderen (of zelfs eigen lange termijn doelen) onbelangrijk, genegeerd of over het hoofd gezien worden.
2. *Schuld afschuiven*: De verantwoordelijkheid voor eigen handelen toeschrijven aan externe bronnen, zoals personen of een tijdelijke staat van geest (bijvoorbeeld onder invloed van drank, drugs of stress) of het betichten van onschuldige anderen wanneer een probleem of leed wordt ervaren.
3. *Minimaliseren/verkeerd benoemen*: Antisociaal gedrag beschrijven als iets onschuldigs, of zelfs als acceptabel of bewonderenswaardig; of het kleinerend of depersonaliserend spreken over anderen.
4. *Van het ergste uitgaan*: Het aan andere toeschrijven van kwaadaardige bedoelingen, het ervan uitgaan dat alles dat fout kan gaan in een sociale situatie ook fout zal gaan of het veronderstellen dat verbetering van eigen of andermans gedrag of toekomst onmogelijk is.

De zelfdienende cognitieve vertekeningen hier beschreven hangen in meerdere studies samen met verschillende typen van zelf- of ouder gerapporteerd antisociaal gedrag (Barriga et al., 2001; Houben, 2007; Liao, Barriga & Gibbs, 1998). Meer antisociaal gedrag treedt samen op met meer denkfouten, waarbij de denkfouten zowel de basis kunnen vormen voor het optreden van antisociaal gedrag als het gevolg van dit gedrag ter rechtvaardiging. In het 'zelf'-model van moreel handelen is een geheel en

geordend zelf de motivatie voor het handelen. Wanneer er een discrepantie optreedt tussen het ‘zelf’ en daadwerkelijk handelen wordt het individu in de kern geraakt en komen mogelijk mechanismen, zoals zelfdienende cognitieve vertekeningen, in werking die het zelf hiertegen beschermen (Blasi, 2004b).

De resultaten van het model van Barriga en collega’s zijn weergegeven in figuur 1. In het eerder genoemde replicatie onderzoek van Brugman (2007) onder Nederlandse adolescenten is er geen correlatie gevonden tussen morele identiteit, zijn de onderscheiden morele dimensies niet overeen met de beleving van de respondenten en toonden andere operationalisaties van de totaalscore mogelijk betere resultaten. Hiertoe kunnen een aantal aanpassingen worden voorgesteld ten aanzien van de MSR op morele dimensies en operationalisaties van scores.

$N = 181$, † = $p < .10$, * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$

Figuur 1

Resultaten moreel cognitief model antisociaal gedrag van Barriga en collega’s (2001)

Morele dimensies

In zowel de GSA als MSR worden de acht morele kenmerken onderscheiden over twee dimensies, een ‘justice’ – naar Kant - en een ‘benevolence’ – naar Gilligan’s (1992) ‘care’ - oriëntatie. In de studie van Brugman (2008) worden ‘hardwerkend’ en ‘rationeel’ door Nederlandse adolescenten gerekend tot het morele domein, in tegenstelling tot de resultaten van Arnold (1994) en Barriga en collega’s (Barriga et al., 2001) bij wie deze waarden als non-moreel worden geacht. Dit verschil zou veroorzaakt kunnen worden door de mogelijke aanwezigheid van culturele verschillen in moraliteit, zoals deze worden verondersteld door verschillende onderzoekers (Campbell & Christopher, 1996; Hardy & Carlo, 2005; Moshman, 2005; Walker & Pitts, 1998; Walker, 2004). De vraag rijst of de MSR niet een te nauw begrip van moraliteit meet en of er andere dimensies van moraliteit zijn die bij kunnen dragen aan de meting van morele identiteit.

Er zijn verscheidene dimensies die toegevoegd kunnen worden aan de MSR die mogelijk als moreel gewaardeerd worden door Nederlandse respondenten. Een eerste dimensie die kan worden toegevoegd bestaat uit de twee eerder genoemde

kenmerken ‘rationeel’ en ‘hardwerkend’, die Nederlands Calvinistische waarden lijken te vertegenwoordigen. Hoewel deze waarden in eerdere studies onder non-morele kenmerken zijn geschaard (Arnold, 1994; Barriga et al., 2001), zijn deze waarden in een latere studie onder Nederlandse adolescenten als moreel beschouwd (Brugman, 2007).

Een tweede dimensie mogelijk toepasbaar is ontleend uit Campbell en Christopher (1996), die kritiek uiten op de beperking tot ‘justice’ en ‘care’ dimensies in het hedendaags onderzoek naar moraliteit. Zij halen als voorbeeld Eudaimonia aan, dat ontplooiing en ontwikkeling van het individu als moreel beschouwt. Hoewel deze opvatting haaks staat op een Kantiaanse invulling van moraliteit – wat dient voort te komen vanuit een noumenaal besef van goedheid en daarom geen relatie tot persoonlijke doelen kan hebben - menen Campbell en Christopher (1996) dat een moreel model ook een dergelijke opvatting van moraliteit moet kunnen herbergen. De introductie van persoonlijke doelen in het morele domein leidt echter tot een vergroot risico tot moreel relativisme en daarom wordt in dit onderzoek gekozen voor Individualistisch Eudaimonia. Deze stroming koppelt persoonlijk ontplooiing aan de rechten van het individu en beperkt met deze grens het gevaar van moreel relativisme (Campbell & Christopher, 1996).

Een derde voorstel tot uitbreiding is de toevoeging van geloof. Gelovigen beperken moraliteit mogelijk niet tot de aardse realiteit maar ervaren het morele domein eveneens met betrekking tot de door hun voorgestelde hogere macht of vorm van leven na de dood (Campbell & Christopher, 1996; Wainryb & Turiel, 1999; Walker & Pitts, 1998; Walker, 2004).

Als laatste mogelijkheid tot uitbreiding is het milieubewustzijn, een onderwerp dat in de loop der jaren een steeds meer onder de aandacht van de maatschappij - en jongeren in het bijzonder- wordt gebracht. Singer (1976) beargumenteert dat moraliteit evengoed een gelijkheid van soorten omvat en het daarom zich niet uitsluitend beperkt tot de mens.

Operationalisatie van morele identiteit

Morele identiteit wordt in de MSR gemeten door middel van een verschilscore tussen morele en niet-morele waarden (Barriga et al., 2001). Met deze wijze van berekenen wordt de mate waarin niet-morele waarden centraal staan voor het zelf als negatief beschouwd voor de morele identiteit. Brugman (2007) heeft betere resultaten gevonden met gebruik van een gemiddelde score van morele waarden. Wanneer op deze wijze de morele identiteit wordt berekend wordt alleen de aanwezigheid van morele waarden in het zelf gewaardeerd, zonder een negatief verband te leggen met niet-morele waarden die gelijktijdig tot het zelf toebehoren. Deze beide methoden van berekening wijken af van de wijze waarop morele identiteit is berekend in de GSA (Arnold, 1994). In de GSA worden morele waarden die meer centraal staan zwaarder gewogen dan morele waarden die minder centraal staan. Daarnaast worden in de GSA slechts de drie meest centrale waarden beoordeeld; de schaal gaat uit van een absolute

kernwaarden van het zelf. De eventuele aanwezigheid van een niet-morele waarde in deze drie kern leidt dan tot een relatief lagere morele identiteit, zonder een negatieve score aan de aanwezigheid van niet morele waarden te verbinden. Een andere en tevens laatste mogelijkheid om morele identiteit te berekenen kan hieruit worden afgeleid. Het totaal aan punten toegekend aan morele waarden ten opzichte van de totaal verdeelde scores over alle waarden toont dan de relatieve – procentuele – mate waarin het zelf in morele waarden wordt gedefinieerd.

Het subjectieve zelf: morele zelfwaardering en morele zelfcomplexiteit

De toevoeging van andere morele dimensies en de verschillende berekeningen van totaalscores kunnen mogelijk zinvol bijdragen aan de meting van morele waarden toebehorend aan het objectieve zelf. Het subjectieve zelf, die in de GSA als interview instrument een grotere rol speelt, wordt enigszins achterwege gelaten. Mogelijk is de gehele ontwikkeling van het zelf beter meetbaar door aspecten van het zelf uit ander onderzoek toe te passen op het morele zelf van Blasi, zoals zelfcomplexiteit (Linville, 1987; Rafaeli-Mor & Steinberg, 2002) en zelfwaardering (Harter, 1999). Deze twee constructen staan in relatie tot een gezond functionerend zelf en zijn mogelijk toepasbaar op het morele domein.

Zelfcomplexiteit is de mate van differentiatie in de definitie van het zelf naar verschillende situaties die het individu hanteert. Morele zelfcomplexiteit is dan de mate van differentiatie van morele identiteit naar verschillende situaties. Linville (1987) heeft empirisch bewijs geleverd dat een grote mate van zelfcomplexiteit het individu beschermt tegen stress en depressie. Na meta-analyse blijkt dat een hoge mate van complexiteit eveneens een negatief effect kan hebben op het functioneren van het zelf (Rafaeli-Mor & Steinberg, 2002). Uitgaande van Blasi's definitie van het zelf kan een hoge zelfcomplexiteit eveneens positief of negatief zijn. Enerzijds wijst een hoge zelfcomplexiteit op een gebrek aan zelfconsistentie en daarmee een minder ontwikkeld zelf, anderzijds zou een hoge zelfcomplexiteit kunnen duiden op een sterk ontwikkeld zelf waarin verschillende contextuele ervaringen zijn toegeëigend tot een nauwkeurige definiëring van morele identiteit. Een hoge morele zelfcomplexiteit kan dus leiden tot meer antisociaal gedrag, maar evengoed wijzen op een sterk ontwikkeld zelf dat motiveert tot acties in specifieke situaties.

Zelfwaardering is ontleend aan Harter (1999) en wordt in dit onderzoek beschouwd als de mate waarin het ideale zelfbeeld overeenkomt met het werkelijke zelfbeeld. Een grote discrepantie tussen het ideale en werkelijke zelfbeeld wijst op een lage zelfwaardering, wat volgens Harter in relatie staat met antisociaal gedrag. Hieruit wordt de morele zelfwaardering geformuleerd, het verschil tussen de ideale morele identiteit en de ervaren (werkelijke) morele identiteit. Een lage morele zelfwaardering wijst op een verminderd vertrouwen in het eigen morele handelen en dus wordt 'agency' in mindere mate ervaren. Dit wijst op een minder ontwikkeld zelf en zou dus samen kunnen hangen met antisociaal gedrag, evenals Harter (1999) veronderstelt met zelfwaardering. In eerder onderzoek bleek morele zelfwaardering al een negatieve

relatie te hebben met antisociaal gedrag maar is dit construct buiten verdere de analyses gelaten (Houben, 2007). Mogelijk kan de toevoeging van morele zelfwaardering een indicatie geven van de ontwikkeling van het zelf.

Huidige studie

De huidige studie heeft als doel te onderzoeken of morele identiteit op een andere wijze zinvoller kan worden geoperationaliseerd. Hiertoe is het onderzoek opgedeeld in drie delen. In het eerste deel worden alternatieve operationalisaties van morele identiteit geformuleerd, het tweede deel toetst deze operationalisaties in het moreel cognitieve model van Barriga en collega's (2001) en het derde deel betreft de exploratieve analyse van mogelijk aanvullende aspecten van morele identiteit.

In het eerste deel wordt onderzocht of de conceptuele diversiteit van mogelijk morele dimensies kan worden vergroot. Hiertoe wordt de oorspronkelijke indeling van morele en non-morele waarden van de MSR aangehouden als statistisch en theoretisch kader waaraan toegevoegde waarden kunnen worden getoetst. Uitzondering hierop zijn de non-morele waarden 'rationeel' en 'hardwerkend', die op basis van de bevindingen van Brugman (2007) mogelijk als moreel kunnen worden beschouwd. Daarbij worden waarden van de dimensies Individualistisch Eudaimonia, milieubewust en godsdienstig aan de bestaande waarden toegevoegd, die in beginsel als moreel ambigue worden beschouwd. Verwacht wordt dat één of meerdere van de Nederlands Calvinistische of toegevoegde waarden kunnen worden toegekend aan de morele dimensie waarbij de betrouwbaarheid van deze schaal groter wordt of gelijk blijft. Aan de hand van de hieruit volgende indeling van morele en niet-morele schalen zal de totaalscore op vier verschillende manieren worden berekend: de verschillscore (Barriga et al., 2001), de gemiddelde score op morele waarden (Brugman, 2007), de rankingscore (Arnold, 1993) en een procentuele score.

Het tweede deel van de studie betreft de toetsing van de vier scores van morele identiteit in het moreel cognitieve model ter verklaring van antisociaal gedrag van Barriga en collega's (2001). De scores zullen worden gecorreleerd met moreel oordelen, zelfdienende cognitieve vertekeningen en antisociaal gedrag. Op basis van de literatuur wordt verwacht dat morele identiteit significant positief correleert met moreel oordelen (Blasi, 1983), negatief met antisociaal gedrag (Barriga et al., 2001; Blasi, 1983) en negatief met zelfdienende cognitieve vertekeningen. Ten aanzien van scores die aan deze relaties voldoen kunnen aansluitend mediator analyses worden uitgevoerd in overeenstemming met het model van Barriga en collega's (2001). Hierbij wordt verwacht dat morele identiteit een gedeeltelijke mediator is in de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag (Arnold, 1993; Barriga et al., 2001; Blasi, 2004b; Brugman, 2008; Hardy & Carlo, 2005; Houben, 2007). Daarnaast wordt verwacht dat cognitieve vertekeningen een gedeeltelijke mediator is zowel in de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag als in de relatie tussen morele identiteit en antisociaal gedrag (Barriga et al., 2001; Brugman, 2008; Houben, 2007).

In het derde en laatste deel van dit onderzoek worden exploratieve analyses uitgevoerd ten aanzien van morele zelfcomplexiteit en morele zelfwaardering. Hierbij zal worden gecorreleerd met moreel oordelen, morele zelfwaardering, zelfdienende cognitieve vertekeningen en antisociaal gedrag teneinde de onderlinge relaties nader te duiden.

Huidig onderzoek is correlatieel van aard. Causaliteit van verbanden kan slechts worden gesuggereerd op basis van de theoretische modellen vanuit de literatuur.

Methoden

Respondenten

In dit onderzoek zijn twee verschillende groepen respondenten gebruikt. De eerste groep respondenten – groep Mulder - heeft deelgenomen aan een onderzoek naar pro-sociaal gedrag waar de ZBI eveneens is afgenomen. De tweede groep respondenten – groep de Klerk - heeft deelgenomen aan het huidige onderzoek.

De groep Mulder wordt gevormd door 802 personen, bestaande uit 398 jongens, 401 meisjes en drie met een onbekende sekse in de leeftijd van 11 tot 18 jaar ($M = 14.86$; $SD = 1.44$) van verschillende onderwijstypen (VMBO, Havo en VWO). De respondenten komen uit middelgrote Nederlandse steden van buiten de Randstad.

De groep de Klerk bestaat uit 191 respondenten waarvan 88 Jongens en 103 meisjes in de leeftijd van 13 tot 18 jaar ($M = 15.70$; $SD = 1.27$). De respondenten uit deze groep zijn allen leerlingen van een middelbare scholengemeenschap in Rotterdam en zijn tweede of vierde klas Havo leerlingen. Van deze groep zijn 142 leerlingen van allochtone afkomst – een of beide ouders zijn buiten Nederland geboren (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2009).

Voor beide respondentengroepen zijn geen significante leeftijdsverschillen gevonden tussen jongens en meisjes. In de groep de Klerk zijn eveneens geen verschillen tussen jongens en meisjes gevonden in culturele achtergrond.

Er is gekozen voor verschillende leerjaren om een eventuele leeftijdsspreiding te kunnen onderzoeken. De keuze voor het onderwijstype Havo in de groep de Klerk is gemaakt om praktische redenen; afname in verschillende leerjaren over verschillende onderwijstypen was niet mogelijk. Hierom is gekozen voor het onderwijstype Havo, als midden tussen het VMBO en het VWO. Eveneens is gekozen voor een oudere groep respondenten dan bij Brugman (2007), aangezien Blasi (1983) veronderstelt dat identiteit pas op latere leeftijd een impact heeft op het gedrag.

Instrumenten

Zo Ben Ik (ZBI)

Voor het huidige onderzoek is de ‘Zo Ben Ik’ (ZBI) ontwikkeld, een uitgebreide en aangepaste vragenlijst om morele identiteit gebaseerd op de MSR vragenlijst en het GSA interview. Evenals de MSR is de ZBI een vragenlijst waarbij de respondenten aangeven in welke mate morele en niet-morele waarden bij hen passen door middel van een vijf-puntenschaal (‘Dat ben ik niet’ – ‘Dat ben ik helemaal’).

De indeling van morele en niet-morele waarden van de MSR vormt het uitgangspunt voor de waarden en hun indeling gebruikt in de ZBI. De waarden gebruikt in de MSR zijn vertaald naar het Nederlands en teruggebracht naar een enkele term om het risico van conceptuele verwarring te beperken. Op deze acht morele en acht non-morele waarden zijn enkele aanpassingen gemaakt. Door de vertaling van waarden naar een enkele term hebben de morele waarden 'attent' en

'meelevend' mogelijk grote conceptuele overeenkomsten, evenals de morele waarden 'oprecht' en 'eerlijk'. Hierop is gekozen de waarden 'oprecht' en 'attent' te laten vallen en de overgebleven zes morele waarden aan te vullen met de waarde 'trouw', die niet in de MSR is gebruikt maar wel in de GSA. Van de non-morele waarden zijn 'rationeel' en 'hardwerkend' naar aanleiding van een studie van Brugman (2007) onderverdeeld in de dimensie Nederlands Calvinisme en hierdoor worden zij in deze studie als moreel ambigue beschouwd. De aanvankelijk non-morele waarde 'assertief' is toegevoegd aan de dimensie Individualistisch Eudaimonia en dus eveneens moreel ambigue. Teneinde de balans met de morele waarden te bewaren zijn de non-morele waarden aangevuld met de waarden 'technisch' en 'muzikaal'. Dit zijn twee vaardigheden, evenals 'sportief', die onder geen van de in dit onderzoek gebruikte morele dimensies als moreel kunnen worden beschouwd. Tot slot is de lijst met waarden aangevuld met de moreel ambigue waarden 'zelfstandig' voor de dimensie Individualistisch Eudaimonia, 'gelovig' voor de dimensie godsdienstig en 'milieubewust' voor de dimensie milieubewustzijn. Deze transformaties hebben geleid tot een 20-tal trekken: zeven moreel, zeven non-moreel en zes moreel ambigue zoals weergegeven in bijlage A. De trekken zijn in alfabetische volgorde voorgelegd aan de respondent als weergegeven in bijlage B.

Aan de hand van de indeling van waarden die voorkomt uit de analyses van de data worden vier eindscores van morele identiteit berekend. De verschillscore (Barriga et. al., 2001) betreft de gemiddelde score gegeven aan morele waarden waarvan de gemiddelde score gegeven aan non-morele waarden is afgetrokken. De gemiddelde score (Brugman, 2007) betreft uitsluitend de gemiddelde score gegeven aan morele waarden. De procentuele score betreft de totale score toegekend aan morele waarden gedeeld door het totaal aantal punten toegekend aan alle waarden samen. De rankingscore (Arnold, 1994) is ontleend aan de berekenwijze van de GSA, waarbij respondenten worden gevraagd de drie opeenvolgende meest cruciale waarden voor het zelf te benoemen. Een morele trek levert hierbij 1 punt op tegen 0 wanneer een trek non-moreel is. Aansluitend worden twee bonuspunten toegekend wanneer de meest cruciale trek moreel is. In de huidige studie zijn over drie contexten de meest cruciale waarden gevraagd, waarbij er per context 0 (geen van de centrale trekken zijn moreel) tot 5 (alle centrale trekken zijn moreel) punten verdiend kunnen worden. De rankingscore is het gemiddelde over alle drie de contexten.

De drie contexten gebruikt voor de berekening van de rankingscore worden eveneens gebruikt voor de berekening van morele zelfcomplexiteit en bestaat uit drie sociale typen sociale relatie. De respondent wordt gevraagd om uit de 20 voorgelegde trekken er drie te kiezen die hem of haar definiëren en te rangschikken naar kenmerkendheid. Dit wordt over drie contexten gevraagd: 'Zo ben ik bij mijn ouders', 'zo ben ik bij mijn jongere familieleden' en 'zo ben ik bij mijn vrienden'. Er is gekozen voor sociale relaties omdat de verschillende dimensies van moraliteit die in deze studie worden gehanteerd zich definiëren naar de directe of indirecte uitwerking van het moreel handelen op andere organisme en het zelf, evenals de gehanteerde

definitie van antisociaal gedrag. Door te kiezen voor asymmetrische (ouders en jongere familie) en symmetrische (vrienden) relaties is getracht een gedifferentieerd aanbod van sociale contexten te creëren zonder te overlappen of teveel willekeur in de verschillende situaties te brengen. Daarnaast is geopperd door verschillende onderzoekers dat culturele verschillen in symmetrische relaties minder groot zijn omdat hier de overdracht van culturele waarden een kleinere rol speelt en daarom de ontwikkeling van morele omgangsvormen een ongedwongen en universele basis kent (Moshman, 2005).

De berekening van zelfcomplexiteit volgens Linville (1983) bestaat uit het aantal verschillende categorieën waarin de respondent zich definieert en uit overlap van trekken binnen deze categorieën. De hiervoor regelmatig gebruikte H-statistiek wordt in deze studie niet gehanteerd om twee redenen: (1) De H-statistiek wordt ter discussie gesteld omdat zij weinig statistische consistentie vertoont, de overlap in trekken slecht vertegenwoordigt en mogelijk willekeurigheid in zelfdefinities onterecht als hogere complexiteit definieert (Rafaeli-Mor, Gotlibb & Revelle, 1999); (2) Omdat voor een dergelijke berekening van zelfcomplexiteit het aantal door de respondent gekozen categorieën van belang is, daar waar in deze studie de drie contexten al gegeven zijn. Hierom is gekozen voor een overlappingscore over morele waarden naar Rafaeli-Bor en collega's (1999, bijlage C.).

Tot slot is er om morele zelfvertrouwen te meten een 'Zo wil ik zijn'-schaal toegevoegd. Hier worden respondenten gevraagd om voor de eerder beoordeelde trekken aan te geven hoe ze het liefste zouden willen zijn (vijf-puntenschaal, 'Zo wil ik niet zijn' – 'Zo wil ik helemaal zijn'). In het geval dat de respondent tevreden is met hoe hij of zij nu is op een bepaalde trek, wordt geïnstrueerd dezelfde score als in de 'zo ben ik' schaal in te vullen. Het morele zelfvertrouwen wordt berekend door de gemiddelde waarde van de morele trekken op de 'zo ben ik' af te trekken van de gemiddelde waarde toegekend aan morele waarden op de 'zo wil ik zijn'-schaal.

Hoe ik denk (HID)

Zelfdienende cognitieve vertekeningen worden gemeten door middel van de How-I-Think Questionnaire (HIT-Q; Barriga, Gibbs, Potter & Liau, 2001) in de Nederlandse vertaling van Nas uit 2002. De HID bestaat uit 54 items waarvan 39 gericht zijn op de vier categorieën denkfouten 'minimaliseren/foutief benoemen', 'egocentrisme', 'schuld afschuiven' en 'uitgaan van het ergste'. De items van deze categorieën behandelen vier verschillende typen antisociaal gedrag; 'tegenwerkend en opstandig', 'liegen', 'stelen' en 'fysieke agressie' overeenkomstig met de indeling van de DSM-IV (Nas, Brugman & Koops, 2008). Naast de denkfouten zijn er zeven positieve items in de vragenlijst opgenomen en acht items die de mogelijkheid bieden onregelmatige antwoorden op te merken.

Een item bestaat uit een stelling waarop de respondent kan reageren door middel van een zes-puntenschaal ('erg mee oneens' tot 'erg mee eens'). Een gemiddelde score wordt berekend over de 39 items betreffende de zelfdienende

cognitieve vertekeningen, waarbij een hoge score een grotere aanwezigheid van denkfouten indiceert.

De betrouwbaarheid, convergente validiteit en divergente validiteit van de HID is in eerder onderzoek voldoende gebleken (Nas, Brugman & Koops, 2008). In deze studie is de Cronbach's alpha .92.

Sociomoral Reflection Measure – Short Form Objective (SRM-SFO)

Het moreel oordelen van adolescenten wordt in dit onderzoek gemeten aan de hand van de SRM-SFO (Brugman, Basinger & Gibbs, 2007). De SRM-SFO, in het vragenlijstboekje betiteld als 'Vragenlijst Sociale Relaties', bestaat uit tien sets van drie vragen. In dit onderzoek zullen alleen de laatste twee vragen binnen iedere set worden gebruikt. Hierin wordt gevraagd wat de achterliggende motieven van de belangrijkheid zijn, anders gezegd: waarom een bepaalde waarde voor de respondent belangrijk is. Een voorbeeldvraag is: 'Hoe belangrijk vind je het dat mensen hun beloftes tegenover hun vriend(inn)en nakomen als ze dat kunnen?'. Vervolgens wordt gevraagd hoe belangrijk de vier gegeven redenen zijn voor de respondent, bijvoorbeeld: 'Omdat je vriend(in) misschien wel eens iets voor jou heeft gedaan en je vriend(inn)en nodig hebt' of bijvoorbeeld: 'Omdat hij/zij anders je vriend(in) niet meer zal zijn'. Deze vier motieven zijn gebaseerd op de eerste vier stadia van de morele ontwikkeling van Kohlberg, aangepast door Gibbs (2003). Als laatste dient de respondent aan te geven welke van de vier redenen het meest representatief is voor wat hij of zij vindt.

De schaal die voor dit onderzoek gebruikt is, is de Sociomorele Reflectie Rijping Score (SRRS). Deze schaal geeft een indicatie van het stadium van moreel redeneren waarin de participant zich bevindt. De score van de reden die als meest passend wordt ervaren en de score van de reden die daarop volgt worden gemiddeld, waarbij de eerste keus keer zo zwaar weegt als de tweede keus. Deze score kan variëren tussen de 100 (stadium 1) en de 400 (stadium 4).

In een onderzoek onder reguliere scholieren tussen de 12 en 17 jaar behaalde deze schaal een Cronbach's alpha van .73, wat als goed kan worden beschouwd (Brugman, Basinger & Gibbs, 2007). De SRRS-schaal heeft in deze studie een Cronbach's alpha van .61. Tevens is in het onderzoek van Brugman, Basinger en Gibbs (2007) de validiteit van het instrument aangetoond.

Vragenlijst Gedrag

Om het antisociale gedrag van adolescenten te meten is de Vragenlijst Gedrag gebruikt. Deze vragenlijst bevat in totaal 15 items welke geselecteerd zijn uit bestaande zelfrapportage schalen (Leenders & Brugman, 2005). De 15 vragen zijn onder te verdelen in vier categorieën, namelijk agressie, vandalisme, kleine diefstal en grote diefstal. Een voorbeeld item van de 'agressie'-subschaal is: 'opzettelijk de straat bevuilden door flessen kapot te smijten, vuilniszakken open te trappen enz, heb je dat wel eens gedaan?'. Een voorbeeld item van de 'vandalisme'-subschaal is: 'Een

brandje stichten, heb je dat wel eens gedaan?'. Een voorbeeld item van de 'kleine diefstal'-subschaal is: 'Thuis geld stelen; heb je dat wel eens gedaan?'. En de 'grote diefstal'-subschaal bevat items als: 'Inbreken in een huis, gebouw of auto, heb je dat wel eens gedaan?'. In een poging een betere spreiding van antwoorden te verkrijgen zijn de items gescoord op een vijfpuntenschaal, lopend van 0 = 'Dat heb ik nooit gedaan' tot 4 = 'Dat heb ik vaker dan 3x gedaan'. Analyse van de resultaten toont dat de twee hoogste waarden slechts een enkele maal zijn gebruikt wat de betrouwbaarheid van de schaal niet ten goede komt. Hierop is gekozen om de antwoorden 'dat heb ik 3x gedaan' en 'dat heb ik vaker dan 3x gedaan' hetzelfde te scoren als 'dat heb ik 2x gedaan'. Aan al deze antwoorden is 1 punt toegekend. De antwoorden 'dat heb ik nooit gedaan' en 'dat heb ik 1x gedaan' zijn 0 punten toegekend. Uitzondering hierop zijn de 'grote diefstal' items, die eveneens 1 punt krijgen toegekend wanneer er 'dat heb ik 1x gedaan' wordt geantwoord. Op deze wijze wordt getracht een weging aan te brengen naar de ernst van de items. De score voor antisociaal gedrag betreft de totaalsom van punten toegekend aan de verschillende items.

De betrouwbaarheid van de vragenlijst is in eerder onderzoek hoog gebleken met een Cronbach's alpha van .81 (Leenders & Brugman, 2005). In het huidige onderzoek heeft de vragenlijst gedrag een Cronbach's alpha van .86. Tevens is aan de hand van eerder onderzoek aangetoond dat het instrument valide is (Leenders & Brugman, 2005).

Controlevariabelen: sociale wenselijkheid, sekse, leeftijd, culturele achtergrond en vragenlijst volgorde

De hierboven beschreven vragenlijsten geven mogelijk aanleiding tot het geven van sociaal wenselijke antwoorden. Om deze reden wordt gecontroleerd voor sociale wenselijkheid. Er zijn tien items met betrekking tot sociale wenselijkheid in dit onderzoek opgenomen gebaseerd op de schaal van Marlowe en Crowne (1960). De tien items bestaan uit stellingen als 'Ik ben altijd eerlijk' en 'Opscheppen doe ik nooit'. Bij iedere stelling is er de keuze uit twee antwoordmogelijkheden: 'Mee eens' en 'Niet mee eens'. Aan deze twee categorieën zijn respectievelijk de scores 0 en 1 toegekend. Een lage score op deze schaal indiceert een hoge mate van sociale wenselijkheid. In het huidige onderzoek heeft deze vragenlijst een Cronbach's alpha van .64.

Uit verschillende studies is gebleken dat een deel van antisociaal gedrag in de adolescentie verklaard kan worden door sekseverschillen. Moffit, Caspi, Rutter en Silva (2001) hebben een meta-analyse gedaan naar de sekseverschillen in antisociaal gedrag. Hieruit is gebleken dat er in de doelgroep van 5-21 jaar een significant verschil is in de mate van antisociaal gedrag tussen jongens en meisjes. Hoewel er in dit onderzoek een beperkt bereik in leeftijden rond de adolescentie wordt onderzocht is het mogelijk toch zinvol om voor leeftijd te controleren. Het optreden van antisociaal gedrag piekt rond de adolescentie (Moffitt, 1993; Van Lier, 2007).

Controle voor leeftijd voorkomt effecten in de resultaten van participanten die in leeftijd buiten deze piek in prevalentie blijken te vallen. Eveneens zal worden gecontroleerd voor culturele achtergrond gezien de mogelijk aanwezige culturele verschillen in de definiëring van het morele domein (Campbell & Christopher, 1996; Hardy & Carlo, 2005; Moshman, 2005; Walker & Pitts, 1998; Walker, 2004). Tenslotte wordt er gecontroleerd voor het effect van de volgorde waarin de vragenlijsten zijn afgenomen. Mogelijk is de positie van de Vragenlijst Gedrag, de maat voor antisociaal gedrag, van invloed op de wijze van invullen van deze en andere vragenlijsten doordat de koppeling met ongewenst gedrag in het onderzoek expliciet duidelijk wordt.

Procedure

Voor deelname aan het onderzoek zijn middelbare scholen actief benaderd. De toestemming tot afname is door de school gegeven, zij heeft vrij gestaan in het al dan niet op de hoogte stellen van de ouders van de respondenten. De antwoorden zijn anoniem verzameld.

De vragenlijsten zijn klassikaal afgenomen door de onderzoeker. Deze heeft een korte mondelinge instructie gegeven waarna de vragenlijsten individueel zijn ingevuld. Er is de mogelijkheid geboden om vragen te stellen tijdens de afname, welke afzonderlijk zijn beantwoord door de onderzoeker. Bij inname van de vragenlijsten is gecontroleerd op volledigheid en juistheid. De vragenlijsten zijn in boekvorm afgenomen, waarbij gebruik is gemaakt van verschillende volgorden.

Resultaten

De resultaten zullen in drie delen worden beschreven overeenkomstig met de eerder beschreven drie delen van dit onderzoek. Ten eerste zullen de analyses aangaande de operationalisatie van morele identiteit worden beschreven, daarna de toetsing in het moreel cognitief model en tot slot zullen de aanvullende analyses worden gerapporteerd van het morele zelfvertrouwen en morele zelfcomplexiteit.

Waarden en de morele dimensies

Beschrijvende statistieken

De analyses betreffende de waarden en hun morele dimensies zijn uitgevoerd op beide respondentengroepen. Tabel 1. toont het gemiddelde toeschrijving van de waarden aan het zelf. De eerste zes posities worden ingenomen door verondersteld morele waarden, waarvan vooral 'betrouwbaar' hoog scoort ($M = 3.38$; $SD = .72$). De laatste vier posities worden ingenomen door nieuw toegevoegde waarden, waarvan vooral 'gelovig' zeer weinig wordt gebruikt ($M = 1.19$; $SD = 1.35$).

Tabel 1

Gemiddeld gebruik van trekken en de standaard deviaties onder beide respondentengroepen (N= 993)

	M	SD		M	SD
1 Betrouwbaar	3.38	.72	11 Rationeel	2.75	.88
2 Trouw	3.08	.82	12 Hardwerkend	2.67	.96
3 Zelfstandig	2.99	.85	13 Rechtvaardig	2.64	.85
4 Eerlijk	2.98	.84	14 Sportief	2.62	1.14
5 Behulpzaam	2.97	.80	15 Vrijgevig	2.51	.90
6 Meelevend	2.92	.91	16 Creatief	2.31	1.17
7 Actief	2.84	.90	17 Muzikaal	1.81	1.39
8 Assertief	2.78	1.02	18 Technisch	1.81	1.26
9 Humoristisch	2.78	.95	19 Milieubewust	1.74	1.05
10 Spontaan	2.77	.95	20 Gelovig	1.19	1.35

Een t-toets is uitgevoerd om de sekseverschillen in gebruik van waarden in kaart te brengen, waarvan de significante resultaten zijn weergegeven in tabel 2. De waarde technisch lijkt het meest het sekseverschil te accentueren; jongens identificeren zich hier sterker mee ($M = 2.12$, $SD = 1.26$) dan meisjes ($M = 1.50$, $SD = 1.19$, $t(980) = 7.87$, $p < .01$).

Tabel 2

Sekseverschil in gemiddeld gebruik trekken (M) met standaarddeviaties (SD), degrees of freedom (df) en t-waarden (t)

	Sekse	df	M	SD	t
Behulpzaam	Jongen	982	2.89	.81	-3.02**
	Meisje		3.05	.78	
Humoristisch	Jongen	976	2.90	.93	4.42**
	Meisje		2.64	.94	
Rationeel	Jongen	977	2.83	.87	2.81**
	Meisje		2.68	.88	
Meelevend	Jongen	978	2.79	.95	-4.66**
	Meisje		3.06	.87	
Spontaan	Jongen	983	2.70	.94	-2.30*
	Meisje		2.84	.95	
Technisch	Jongen	980	2.12	1.26	7.87**
	Meisje		1.50	1.19	
Trouw	Jongen	980	3.00	.85	-3.07**
	Meisje		3.16	.78	
Assertief	Jongen	971	2.86	1.00	2.53**
	Meisje		2.70	1.05	

* = $p < .05$, ** = $p < .01$

Een t-toets is eveneens uitgevoerd om eventuele verschillen tussen beide respondentengroepen te onderscheiden. Hierbij is bij de helft van de waarden een significant verschil in gebruik gevonden ($p < .05$), waarbij het verschil in gebruik van de waarde ‘gelovig’ het meest opvallende is. De respondenten uit de groep Mulder identificeren zichzelf vrijwel niet als gelovig ($M = 0.93$, $SD = 1.18$), in tegenstelling tot de respondenten van de groep de Klerk ($M = 2.26$, $SD = 1.49$, $t(250) = -11.46$, $p < .01$).

Naar aanleiding van deze verschillen tussen de respondentengroepen zijn in voor de respondenten van het huidig onderzoek de verschillen tussen allochtonen en autochtonen geanalyseerd in de groep de Klerk (tabel 3.). De hier gerapporteerde verschillen komen overeen met een gedeelte van de verschillen gevonden tussen beide respondentengroepen, in het bijzonder het verschil in het gebruik van ‘gelovig’. Autochtonen beschrijven zichzelf vrijwel niet met deze waarde ($M = 0.84$, $SD = 1.18$) terwijl allochtonen gelovigheid, in vergelijking met andere waarden, een gemiddelde waarde toekennen ($M = 2.75$, $SD = 1.26$, $t(189) = -9.28$, $p < .01$). Verdere analyse betreffende de groep Mulder is niet mogelijk vanwege het ontbreken van gegevens over culturele achtergrond.

Tabel 3

Verschillen tussen allochtonen en autochtonen in gemiddeld gebruik trekken (M) met standaarddeviaties (SD), degrees of freedom (df) en t-waarden (t)

	Etniciteit	df	M	SD	t
Actief	Autochtoon	103	2.94	.77	2.02*
	Allochtoon		2.66	.97	
Eerlijk	Autochtoon	189	2.65	.75	-1.95*
	Allochtoon		2.92	.86	
Gelovig	Autochtoon	189	0.84	1.18	-9.28**
	Allochtoon		2.75	1.26	
Humoristisch	Autochtoon	189	2.69	.85	-3.05**
	Allochtoon		3.15	.93	
Assertief	Autochtoon	72	2.61	1.11	-2.91**
	Allochtoon		3.13	.92	
Vrijgevig	Autochtoon	188	2.41	.96	-2.30*
	Allochtoon		2.74	.86	

* = $p < .05$, ** = $p < .01$

Vanwege de grote verschillen tussen beide datasets en het ontbreken van gegevens die meer inzicht in deze verschillen kunnen verschaffen, is er gekozen om de factoranalyse voor beide respondentengroepen onafhankelijk van elkaar uit te voeren. Een andere aanpassing in het uitvoeren van de factoranalyse is het uitsluiten van de waarde 'gelovig'. Zoals eerder genoemd verschilt het gebruik van deze waarde over verschillende groepen respondenten en ontbreken de gegevens om dit verschil nader te verklaren. Daarnaast kent de waarde zwakke correlaties met andere waarden ($r < .24$) en vermindert ze de betrouwbaarheden van de uiteindelijke oplossingen.

De scheefheid van de verdeling van scores op de verschillende morele waarden is beoordeeld met behulp van histogrammen. Voor deze methode is gekozen omdat de standaard deviaties behorende bij de scheefheid statistiek in respondentengroepen groter dan 200 dermate klein zijn dat de significantie van de scheefheid waarde beter op zicht beoordeeld kan worden (Field, 2009). De waarden zijn overwegend negatief scheef verdeeld, met uitzondering van milieubewust en technisch. Er is vervolgens gekozen om een vierkantswortel transformatie toe te passen op de omgekeerde scores voor alle waarden. Hoewel milieubewust en technisch niet negatief scheef verdeeld zijn is omwille de betrouwbaarheid van de factoranalyse te vergroten ervoor gekozen ook deze waarden op eenzelfde wijze te transformeren. Na transformatie zijn wederom histogrammen geplot, waaruit een gunstigere verdeling van scores is gebleken.

Een factoranalyse met varimax rotatie is uitgevoerd waarbij factoren met een eigenwaarde groter dan 1 zijn behouden, resulterend in een vijf (groep Mulder) en zes (groep de Klerk) factoroplossing. Hierop is gekozen om in de uiteindelijke analyses vijf factoren te extraheren om tot een minimaal aantal te komen met theoretisch bevredigende factoren. In de uiteindelijke analyse (bijlage D.) is voor de waarden

‘Technisch’, ‘Milieubewust’, ‘Eerlijk’, ‘Vrijgevig’ en ‘Spontaan’ om theoretische en statistische overwegingen gekozen voor de indeling uit de groep Mulder. De uiteindelijke factoren met betrouwbaarheden over beide datasets zijn weergegeven in bijlage D.

In de data van de Klerk is 53.68 % en in de data van Mulder is 53.30 % van de variantie verklaard door deze vijf factoroplossing. De betrouwbaarheid over alle waarden kent een Cronbach’s alpha van .80 en de betrouwbaarheid van de gehele non-morele schaal – bestaande uit de factoren ‘sportief’, ‘rationeel’, ‘creatief’ en ‘spontaan’ – bedraagt een Cronbach’s alpha van .72 voor beide datasets. De morele factor correleert met de non-morele factor bij zowel de Klerk ($r = .45, p < .01$) als bij Mulder ($r = .54, p < .01$).

Moreel cognitief model van antisociaal gedrag

Beschrijvende statistieken

In tabel 4 zijn gemiddelde scores en standaard deviaties weergegeven van de gebruikte maten voor morele identiteit, moreel oordelen, cognitieve vertekeningen, antisociaal gedrag en sociaal wenselijkheid. In het geval van de rankingscore zijn er 13 respondenten die één of meerdere sociale situaties niet hebben ingevuld en daarom in de berekening van deze score buiten beschouwing zijn gelaten.

Tabel 4

Gemiddelde scores (M) en standaarddeviaties (SD) over alle variabelen in de groep de Klerk

	N	M	SD
Morele identiteit			
verschilscore	191	.45	.55
gemiddelde score	191	2.98	.53
procentuele score	191	.42	.06
rankingscore	178	9.17	2.87
Antisociaal gedrag	191	7.57	5.86
Cognitieve vertekeningen	191	2.44	.68
Moreel oordelen	191	296.45	43.15
Sociaal wenselijkheid	191	3.27	1.91

Het oorspronkelijke model van Barriga en collega’s (2001) gaat ervan uit dat jongens meer antisociaal gedrag vertonen, hoger scoren op cognitieve vertekeningen en lager scoren op morele identiteit. Om verschillen tussen seksen te toetsen in de huidige studie is een T-toets uitgevoerd (tabel 5). Sekseverschillen zijn waargenomen op morele identiteit, cognitieve vertekeningen, moreel oordelen en antisociaal gedrag. Verder wijkt de rankingscore af van de andere drie maten van morele identiteit daar er geen sekseverschil is gemeten in deze score.

De verschillen in het gebruik van morele waarden tussen allochtonen en autochtonen geven aanleiding om een t-toets uit te voeren om verschillen in de - in dit model - gebruikte maten te meten. Allochtonen blijken sociaal wenselijker te antwoorden ($M = 3.42$, $SD = 1.91$) dan autochtonen ($M = 2.82$, $SD = 1.86$, $t(189) = -1.93$, $p < .10$). Daarnaast scoren allochtonen ook hoger ($M = 3.03$, $SD = .54$) dan autochtonen ($M = 2.83$, $SD = .45$) op de gemiddelde score van morele identiteit ($t(189) = -2.32$, $p < .05$). Er is geen significant verschil op antisociaal gedrag gevonden tussen autochtonen en allochtonen.

Tabel 5

Sekseverschil in gemiddelde scores van alle variabelen (M) met standaarddeviaties (SD), degrees of freedom (df) en t-waarden (t) in groep de Klerk (N=191)

	Sekse	df	M	SD	t
Morele identiteit					
verschilscore	Jongens	189	.26	.50	-4.58**
	Meisjes		.61	.54	
ranking score	Jongens	176	8.95	2.61	-.93
	Meisjes		9.35	3.08	
procentuele score	Jongens	189	.40	.06	-3.34**
	Meisjes		.43	.05	
gemiddelde score	Jongens	189	2.85	.57	-3.08**
	Meisjes		3.08	.46	
Moreel oordelen	Jongens	151	285.75	49.66	-3.15**
	Meisjes		305.58	34.39	
Sociaal Wenselijkheid	Jongens	189	3.13	1.93	-.95
	Meisjes		3.39	1.89	
Cognitieve vertekeningen	Jongens	189	2.62	.72	3.47**
	Meisjes		2.28	.60	
Antisociaal gedrag	Jongens	139	10.07	6.64	5.72**
	Meisjes		5.43	4.03	

** = $p < .01$

Verschillende maten van morele identiteit

Tabel 6 toont de correlaties tussen de gebruikte maten van morele identiteit en moreel oordelen, cognitieve vertekeningen, antisociaal gedrag en sociaal wenselijkheid. De verschilscore correleert zoals verwacht significant positief met moreel oordelen en significant negatief met cognitieve vertekeningen en antisociaal gedrag. De correlaties van de gemiddelde score correleren op eenzelfde wijze, al is het verband tussen moreel oordelen slechts significant op een lager niveau ($p < .10$). Daarbij is de relatie tussen de gemiddelde score en sociale wenselijkheid positief significant. De verbanden van de procentuele score en rankingscore tonen minder overeenkomst met datgene wat verwacht wordt; de procentuele score correleert niet met cognitieve vertekeningen en de rankingscore kent geen significant verband met moreel oordelen. Wanneer de onderlinge relaties tussen de verschillende maten worden berekend blijkt dat alleen de rankingscore niet significant samenhangt met de andere maten van morele identiteit (tabel 7).

Tabel 6

Correlaties tussen maten van morele identiteit en moreel cognitieve en controlevariabelen (N = 191)

	Moreel oordelen	Cognitieve vertekeningen	Antisociaal gedrag	Sociaal wenselijkheid
Morele identiteit				
Verschilscore	.16*	-.15*	-.28**	.12
Gemiddelde score	.13 [†]	-.20**	-.30**	.34**
Procentuele score	.14 [†]	-.10	-.21**	.04
Rankingscore	.10	-.19*	-.25**	.20**

[†] = $p < .10$, * = $p < .05$, ** = $p < .01$ (2-tailed)

Tabel 7

Correlaties tussen verschillende maten van morele identiteit onderling (N = 191)

	Verschilscore	Rankingscore	Procentuele score
Rankingscore	.09		
Procentuele score	.94**	.07	
Gemiddelde score	.53**	.12	.36**

** = $p < .01$ (2-tailed)

Correlaties tussen moreel oordelen, antisociaal gedrag en cognitieve vertekeningen en de beoogde controlevariabelen sociale wenselijkheid en leeftijd zijn weergegeven in tabel 8. Moreel oordelen correleert zoals verwacht significant negatief met cognitieve vertekeningen en antisociaal gedrag; hoe hoger het niveau van moreel redeneren, des te minder er sprake is van cognitieve vertekeningen of antisociaal gedrag. Verder blijkt dat een grotere aanwezigheid van cognitieve vertekeningen significant samenhangt met het meer vertonen van antisociaal gedrag.

Controlevariabelen

Sociale wenselijkheid hangt samen met antisociaal gedrag en tussen beide seksen zijn significante verschillen in antisociaal gedrag gevonden. Deze variabelen worden als controlevariabele opgenomen in het model. Er zijn geen significante verschillen in antisociaal gedrag tussen allochtonen en autochtonen en er is geen significante relatie gevonden tussen leeftijd en antisociaal gedrag. De variabelen culturele achtergrond en leeftijd worden hierom niet meegenomen als controlevariabele. De variabele 'vragenlijstvolgorde' toont eveneens geen significant verschil in antisociaal gedrag en is daarom niet meegenomen als controlevariabele in het model. Wel scoren respondenten die Vragenlijst Gedrag als eerste vragenlijst hebben ingevuld significant lager op de morele identiteit verschilscore ($M = .36$, $SD = .53$) dan respondenten waarbij antisociaal gedrag als laatste wordt gemeten ($M = .55$, $SD = .56$, $t(189) = 2,35$, $p < .05$). Ter controle van de juistheid van de exclusie van de controlevariabelen leeftijd, culturele achtergrond en vragenlijstvolgorde zijn na de hieronder beschreven mediator analyses aanvullende analyses gedaan waarin de bovengenoemde variabelen wél zijn opgenomen. Hieruit blijken de laatstgenoemde controlevariabelen alle drie door SPSS buiten het model te worden gelaten.

Tabel 8
Correlaties tussen controle en toetsingsvariabelen (N = 191)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) Leeftijd	-				
(2) Moreel oordelen	.22**	-			
(3) Cognitieve vertekeningen	-.12	-.26**	-		
(4) Antisociaal gedrag	.07	-.24**	.57**	-	
(5) Sociale wenselijkheid	-.05	.11	-.33	-.34**	-

** = $p < .01$ (2-tailed)

Resultaten betreffende het moreel cognitief model

De verbanden tussen de morele cognities - moreel redeneren, morele identiteit, cognitieve vertekeningen - antisociaal gedrag en de controlevariabelen – sekse en sociaal wenselijkheid – zijn onderzocht door middel van een stapsgewijze multiple regressie analyse. Het veronderstelde mediator effect van morele identiteit en cognitieve vertekeningen in de relatie tussen antisociaal gedrag en moreel oordelen kan worden aangenomen, wanneer er wordt voldaan aan de volgende criteria gebaseerd op Rose, Holmbeck, Coakley en Franks (2004): (1) er bestaat een significante relatie tussen de predictor variabele - moreel oordelen - en de uitkomstmaat - antisociaal gedrag - , (2) er bestaat een significante relatie tussen moreel oordelen en de mediator variabelen - morele identiteit en cognitieve vertekeningen - , (3) er is sprake van een significante relatie tussen antisociaal gedrag en zowel morele identiteit als cognitieve vertekeningen terwijl gecontroleerd wordt voor moreel oordelen en (4) de eerder aanwezige relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag is significant afgenomen in sterkte.

Ten aanzien van de directe verbanden – benodigd voor de eerste twee criteria - tussen moreel oordelen, antisociaal gedrag, cognitieve vertekeningen en morele identiteit kan worden verwezen naar tabel 8. Vanwege het ontbreken van of de zwakkere mate van verbanden tussen de procentuele score en rankingscore enerzijds en de morele cognities moreel oordelen en cognitieve vertekeningen anderzijds zal er met deze scores geen mediator analyse worden uitgevoerd. Twee multiple regressie analyses zullen worden uitgevoerd; één met morele identiteit gemeten door de verschillscore en één met morele identiteit gemeten door de gemiddelde score.

Tabel 9 toont de resultaten van de stapsgewijze multi-pele regressie analyse ten aanzien van de verschillscore van morele identiteit welke verder zijn geïllustreerd in figuur 2. Hieruit blijkt een significante relatie tussen moreel oordelen en morele identiteit en tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag, in tegenstelling tot de resultaten van Barriga en collega's (2001). In de huidige studie worden echter zwakkere verbanden gevonden tussen morele identiteit enerzijds en zelfdienende cognitieve vertekeningen en antisociaal gedrag anderzijds wanneer vergeleken met de resultaten van Barriga en collega's (2001). Er is echter wel spraken van een mediator effect van morele identiteit op de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag. Cognitieve vertekeningen kent eveneens een significant verband met antisociaal gedrag en verkleint de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag verder.

Geconcludeerd kan worden dat de verschillscore van morele identiteit en cognitieve vertekeningen een mediator zijn in de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag. Verder kan worden opgemerkt dat de verschillscore van morele identiteit nauwelijks bijdraagt in de verklaarde variantie antisociaal gedrag ($\Delta R^2 = .02$) terwijl cognitieve vertekeningen hier een groot deel aan bijdraagt ($\Delta R^2 = .15$). Tenslotte blijkt dat in tegenstelling tot de resultaten van Barriga en collega's (2001) sekse een significante relatie blijft behouden met antisociaal gedrag wanneer de verschillscore morele identiteit aan het model is toegevoegd ($\beta = -.24, p < .001$).

Het effect van leeftijd op de relatie tussen morele identiteit en antisociaal gedrag is onderzocht door middel van een moderator analyse naar Holmbeck (1997). Teneinde een hoge collineariteit te voorkomen zijn de predictorvariabelen leeftijd en morele identiteit verschillscore eerst gecentreerd door de gemiddelde waarde van de individuele scores af te trekken. Vervolgens zijn deze variabelen in een stapsgewijze multi-pele regressieanalyse toegevoegd aan een stapsgewijze met als uitkomstmaat antisociaal gedrag. In de tweede stap is ook de interactievariabele morele identiteit x leeftijd toegevoegd aan het model, waaruit blijkt dat er een significant interactie effect bestaat van de verschillscore morele identiteit en leeftijd ($\beta = -.17, p < .05$). De resultaten zijn geïnterpreteerd door het plotten van twee regressielijn voor hoge (+1 *SD*) en lage (-1 *SD*) leeftijden in de relatie tussen morele identiteit en antisociaal gedrag. Hieruit blijkt dat naar mate de respondent ouder is een hogere morele identiteit sterker verband houdt met een verminderde mate van antisociaal gedrag.

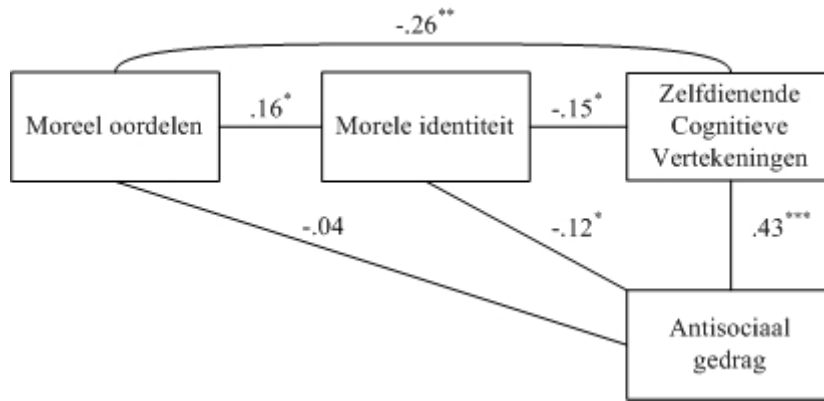
Tabel 9

Resultaten van de stapsgewijze multiple regressie analyse van het effect van de controle variabelen (model 1 en 2) met achtereenvolgens toegevoegd moreel oordelen (model 3), verschillscore morele identiteit (model 4) en cognitieve vertekeningen (model 5) op antisociaal gedrag.

Variabele	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
Sekse	-.39***	-.37***	-.34***	-.30***	-.24***
Sociale wenselijkheid		-.31***	-.30***	-.29***	-.16**
Moreel oordelen			-.13*	-.12	-.04
Morele identiteit verschillscore				-.13*	-.12*
Cognitieve vertekeningen					.43***
R^2	.15	.24	.25	.27	.42

* = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$

In het model met de gemiddelde score van blijkt dat er geen significante relatie tussen morele identiteit en antisociaal gedrag bestaat wanneer er wordt gecontroleerd voor sekse, sociaal wenselijkheid en moreel oordelen; SPSS verwijdert in een stapsgewijze multi-pele regressie analyse de variabele uit het model.

$N = 191$, * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$

Figuur 2

Resultaten moreel cognitief model antisociaal gedrag van de huidige studie, gecontroleerd voor sekse ($\beta = -.24^{***}$) en sociale wenselijkheid ($\beta = -.16^{**}$)

Andere maten van morele identiteit

De correlaties tussen morele zelfwaardering , morele zelfcomplexiteit en de verschillende morele cognities zijn weergegeven in tabel 10. Morele zelfwaardering en morele zelfcomplexiteit correleren beiden negatief met zelfdienende cognitieve vertekeningen; een hogere morele zelfwaardering en hogere morele zelfcomplexiteit hangen beide samen met een mindere mate van cognitieve vertekeningen. Eveneens correleren beide maten negatief met antisociaal gedrag. Een hoge mate van antisociaal gedrag hangt samen met een lagere mate van morele zelfwaardering en een eveneens lage mate van morele zelfcomplexiteit.

Tabel 10

Correlaties tussen aanvullende maten van morele identiteit en moreel controle en toetsingsvariabelen ($N = 191$)

	Moreel oordelen	Cognitieve vertekeningen	Antisociaal gedrag	Sociale wenselijkheid
Morele zelfwaardering	-.02	-.21**	-.15*	.08
Morele zelfcomplexiteit	.06	-.21**	-.20**	.12

* = $p < .05$, ** = $p < .01$ (2-tailed)

De correlaties van morele zelfwaardering en morele zelfcomplexiteit met de verschillende maten van morele identiteit tonen een duidelijk patroon. Morele zelfwaardering hangt positief samen met de verschilscore, gemiddelde score en de procentuele score. Morele zelfcomplexiteit toont een sterk positief verband met de contextuele score (tabel 11).

Tabel 11

Correlaties tussen aanvullende maten van morele identiteit en verschillende maten van morele identiteit (N = 191)

	Morele Identiteit			
	Verschil score	Gemiddelde score	Procentuele score	Rankingscore
Morele zelfwaardering	.32**	.34**	.21**	-.03
Morele zelfcomplexiteit	.04	.05	.06	.64**

** = $p < .01$ (2-tailed)

De aanwezigheid van verschillende contexten ter berekening van morele zelfcomplexiteit en de rankingscore geeft de mogelijkheid om de verschillende scores per context in relatie tot antisociaal gedrag, sociale wenselijkheid, moreel oordelen en zelfdienende cognitieve vertekeningen te verkennen. Hieruit blijkt dat alleen de rankingscore in de context van vrienden significant negatief samenhangt met antisociaal gedrag ($r = -.28, p < .01, 2$ -tailed). Daarnaast hangt de rankingscore in de context van jongere familieleden als enige positief samen met sociale wenselijkheid ($r = .15, p < .05, 2$ -tailed).

Discussie

Het doel van de huidige studie is om te onderzoeken of morele identiteit op een zinnigere wijze kan worden geoperationaliseerd. Aan de hand van de 'Zo Ben Ik' vragenlijst zijn drie aspecten nader onderzocht; (1) de indeling van waarden in morele en non-morele dimensies en verschillende berekenmethoden van morele identiteit (2) de toetsing van deze indeling en verschillende berekenwijzen van morele identiteit in een moreel cognitief model ten aanzien van antisociaal gedrag, en (3) de exploratieve analyses van aanvullende aspecten van het subjectieve zelf.

Het eerste deel toont dat in huidig onderzoek er sprake van een enkele morele dimensie en meerdere non-morele dimensies. Tot de morele dimensie behoren de waarden die in eerdere onderzoeken eveneens als moreel zijn beschouwd; de bestaande invulling van de morele dimensie is goed toepasbaar op de huidige respondentengroepen. De waarden waaruit de morele dimensie bestaat zijn tevens de meest gebruikte waarden in het beschrijven van het zelf. Hieruit kan worden geconcludeerd dat in deze respondentengroepen morele waarden een grote rol spelen in iemands definitie van zijn of haar zelf.

In tegenstelling tot de verwachtingen sluiten geen van de nieuw toegevoegde dimensies aan bij deze morele factor. Waarden toebehorend aan de mogelijk morele dimensies worden in de huidige respondentengroep onder verschillende non-morele factoren ingedeeld, samen met non-morele waarden. De waarde 'milieubewust' is weinig van toepassing op de identiteit van de huidige respondentengroep, ondanks de brede maatschappelijke discussie die ten aanzien van dit thema wordt gevoerd. 'Gelovig' wordt het minst als onderdeel van het zelf gezien, wat zich mogelijk laat verklaren door culturele verschillen.

Voorzichtigheid dient te worden betracht in de conclusies betreffende culturele verschillen in het gebruik van waarden gezien het ontbreken van relevantie gegevens in de groep Mulder. Daarnaast moet worden opgemerkt dat allochtonen in dit onderzoek sociaal wenselijker hebben geantwoord dan autochtonen, wat mogelijk de aanwezige culturele verschillen in gebruik van waarden verder kan hebben versterkt. De verschillen tussen autochtonen en allochtonen in het gebruik van de trek 'gelovig' zijn desondanks groot. Het is hierdoor niet uitgesloten dat religie in verschillende culturen mogelijk in relatie tot het morele domein staat. Nader onderzoek naar de positie van religie in het morele domein en de consequenties hiervan voor de definitie van een morele identiteit is nodig.

Hoewel er een enkele morele factor is gevonden zijn er sekseverschillen gevonden in het gebruik van de 'care' waarden 'behulpzaam', 'meelevend' en 'trouw'. Meisjes schrijven deze waarde meer toe aan zichzelf terwijl bij zowel meisjes als jongens deze waarden tot de morele factor behoren. Jongens scoren hoger in het gebruik van verschillende non-morele waarden, toebehorend aan twee verschillende non-morele factoren. Mogelijk zijn er in de huidige studie meer mannelijke non-morele waarden opgenomen dan vrouwelijke.

De sekseverschillen in het gebruik van morele en non-morele waarden wegen door in de berekeningen van morele identiteit. Het gebruik van morele waarden toebehorend aan de dimensie 'care' veroorzaken mogelijk deels de sekseverschillen in de gemiddelde-, verschil- en procentuele score van morele identiteit. De verschilscore en procentuele score kennen daarbij een negatieve berekening toe aan het gebruik van non-morele waarden, wat mogelijk het verschil tussen jongens en meisjes op deze scores verder versterkt.

In het tweede deel, de toetsing van het model van Barriga en collega's (2001), zijn de resultaten ten aanzien van de verschilscore gunstiger uitgevallen dan wanneer de gemiddelde score is gebruikt. De correlatie tussen de gemiddelde score en sociale wenselijkheid ligt mogelijk ten grondslag aan de niet significante bijdrage van deze maat van morele identiteit aan het getoetste model. De toetsing van het moreel cognitieve model heeft daarom met een vrijwel gelijke operationalisatie van morele identiteit als in het oorspronkelijke onderzoek plaatsgevonden; zowel de eindmaat – verschilscore – als de waarden die behoren tot de morele dimensie zijn gelijk gebleven. De resultaten ten aanzien van het model verschillen echter ten opzichte van eerder onderzoek.

In tegenstelling tot Barriga en collega's en later Houben (2007) is morele identiteit een mediator in de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag. Deze resultaten lijken de theorie van Blasi (1983) te onderschrijven. De tegenstrijdigheid in resultaten wijst erop dat het niet is uitgesloten dat morele identiteit de kloof tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag verder kan verklaren.

Verder blijkt dat het sekseverschil in antisociaal gedrag in de huidige studie niet uitsluitend door morele identiteit kan worden verklaard. Sekse blijft, ook na het toevoegen van morele identiteit, significant bijdragen aan de verklaring van antisociaal gedrag. Dit kan verklaard worden doordat de rol van morele identiteit in het huidige onderzoek klein is te noemen. Ook de relatie tussen morele identiteit met antisociaal gedrag en zelfdienende cognitieve vertekeningen blijkt in de huidige studie zwakker dan de resultaten van Barriga en collega's (2001). De verschillen tussen deze beide studies kunnen meerdere verklaringen hebben.

Eén verklaring kan luiden dat de huidige gebruikte operationalisatie wel degelijk verschilt van de operationalisatie van Barriga en collega's (2001). De eerder genoemde multidimensionaliteit van het non-morele domein en de verhouding tussen morele en non-morele waarden door de toevoeging van waarden, kan een doorslaggevend verschil teweeg hebben gebracht in de gebruikte eindmaat van morele identiteit, waarin non-morele waarden van morele waarden worden afgetrokken.

Een tweede verklaring ligt in het interactie effect tussen morele identiteit en leeftijd op antisociaal gedrag. Morele identiteit blijkt een ontwikkelingsvariabele die op latere leeftijd een sterkere invloed uitoefent op het gedrag, in overeenstemming met het model van Blasi (1983). In de huidige studie is er gebruik gemaakt van jongere respondenten dan in de studie van Barriga en collega's (2001). Dit kan mogelijk de zwakkere verbanden van morele identiteit en de kleine rol die

deze variabele in het moreel cognitief model speelt nader verklaren.

Een derde reden kan zijn dat het probleem ten aanzien van de huidige operationalisatie van morele identiteit schuilt in de gebruikte meetmethode in het geheel. Het is mogelijk dat Barriga en collega's (2001), Brugman (2007) en de huidige studie een wijze van meten gebruiken die een relatieve ordening van vooraf vastgestelde en door de onderzoeker aangereikte morele en non-morele waarden meet, in tegenstelling tot het absolute en onafhankelijke belang van deze waarden voor de kern van het zelf.

Tot slot kan worden beargumenteerd dat wanneer een morele identiteit kan worden vastgesteld, de vraag blijft in hoeverre deze morele identiteit in de subjectieve beleving van de respondent een rol speelt. Het model van Blasi (1983) hanteert hiertoe het verantwoordelijkheidsoordeel en de drang naar zelfconsistentie. Deze twee aspecten vormen samen met morele identiteit een subjectieve beleving van het objectieve zelf wat uiteindelijk motiveert tot handelen. In de huidige studie worden overwegend aspecten van het objectieve zelf gemeten. Blasi (1983) beargumenteert wel dat de verschillende aspecten van het zelfmodel sterker worden naar mate de leeftijd vordert. Het is mogelijk dat het interactie effect tussen leeftijd en morele identiteit op antisociaal gedrag een weerspiegeling is van deze ontwikkeling.

Hoewel er verschillende bezwaren kunnen worden genoemd ten aanzien van de huidige gebruikte meetmethode kan wellicht de toevoeging van andere kenmerken van het zelf bijdragen in de meting van morele identiteit en de meer subjectieve aspecten van het zelf. Hiertoe zijn in de huidige studie enkele mogelijke operationalisaties onderzocht.

De toetsing van morele zelfcomplexiteit en morele zelfwaardering tonen verschillende aanknopingspunten voor nader onderzoek. Hoewel de resultaten zwak zijn, worden verbanden gevonden die een mogelijke aanwijzing vormen in de toepassing van aspecten van het subjectieve zelf. Morele zelfcomplexiteit toont dat een enkele, in meerdere situaties geldende definiëring van het morele zelf leidt tot minder antisociaal gedrag. Een gedifferentieerde definitie van het morele zelf is dus ongunstig, wat aansluit bij de overtuiging van Blasi (1983) dat het zelf een enkele, in alle situaties geldende kern van het morele zelf dient te bestaan teneinde te worden gemotiveerd tot zelfconsistent handelen. Daarbij toont morele zelfwaardering dat een hoge mate van tevredenheid met het huidige zelf samenhangt met minder antisociaal gedrag. Mogelijk staat dit gelijk aan een verhoogd ervaren agency in het handelen naar de inhoud van de morele identiteit en dus een sterker ontwikkeld subjectief zelf.

Echter, ook in deze maten dient de operationalisatie verder te worden onderzocht. De correlaties met andere maten wijzen uit dat een gedeelte van de gevonden verbanden kan worden beschouwd als het bijproduct van de wijze van berekening van deze maten. De rankingscore correleert opvallend hoog met morele zelfcomplexiteit. Dit wordt mogelijk veroorzaakt doordat in de berekening van zelfcomplexiteit gedeeltelijk dezelfde data is gebruikt als in de berekening van de rankingscore. Hetzelfde kan opgaan voor het moreel zelfvertrouwen, gezien de hoge

correlaties met de verschil-, procentuele en gemiddelde score van morele identiteit. De vraag rijst of de operationalisaties van deze aanvullende aspecten bijdragen aan de wijze waarop morele identiteit wordt geoperationaliseerd wanneer deze aspecten grotere conceptuele verschillen vertonen dan dat zij daadwerkelijk verschillend worden gemeten. Tot slot blijkt uit de analyse van de rankingscore wel dat in de sociale wenselijkheid en de relatie tot antisociaal gedrag specifieke contextuele factoren een rol spelen.

Er kan worden geconcludeerd dat morele identiteit mogelijk een rol speelt in de relatie tussen moreel oordelen en antisociaal gedrag maar dat een juiste operationalisatie van morele identiteit nog afdoende is bereikt om deze relatie nader te duiden. Aan de hand van het huidige onderzoek kunnen er een aantal voorstellen worden gedaan ter verbetering van de operationalisatie van morele identiteit. Ten eerste is het raadzaam een nauwe definiëring van de non-morele dimensie te hanteren die leidt tot een enkele non-morele factor, aangezien de wijze waarop deze factor is opgebouwd wel degelijk zijn invloed heeft op de uiteindelijke berekening van morele identiteit. Ten tweede blijven er mogelijk culturele verschillen bestaan, met name in de hantering van het geloof en hoe deze zich verhoudt tot het morele domein. Ten derde kunnen er mogelijk betere resultaten worden bereikt ten aanzien van het moreel cognitieve model van Barriga en collega's (2001) wanneer meer subjectieve aspecten van het zelf in acht worden genomen bij de meting van morele identiteit. Tenslotte benodigt het ontwikkelingskarakter van morele identiteit – en daarbij het gehele zelf-model van moreel handelen – meer onderzoek teneinde de rol van deze variabele in relatie tot antisociaal gedrag nader te kunnen duiden.

Eerder onderzoek is door de huidige studie deels bevestigd. Hierbij is gebruik gemaakt van instrumenten met afdoende betrouwbaarheid en twee respondentengroepen van afdoende omvang. De toevoeging van verschillende operationalisaties – in het bijzonder de toevoeging van morele dimensies en constructen toebehorend aan het subjectieve zelf - hebben geleid tot suggesties voor eventueel toekomstig onderzoek. In mogelijk toekomstig onderzoek dient er ook rekening gehouden te worden met enkele beperkingen van de huidige studie.

Ten aanzien van een gedeelte van de respondenten – de groep Mulder – ontbreken aanvullende achtergrondgegevens om de verschillen met de groep de Klerk nader te duiden. Het ontbreken van deze gegevens in de groep Mulder sloot verdere analyse naar culturele verschillen uit. De groep de Klerk is in zijn geheel afkomstig van een enkele middelbare school in een grote Nederlandse stad. Hierdoor is de generalisatie van resultaten betreffende het moreel cognitieve model beperkt. Het is raadzaam om in toekomstig onderzoek respondenten te werven verspreid over meerdere scholen en hierbij de culturele achtergrond van deelnemers te registreren.

Het huidige onderzoek heeft getracht zowel objectieve als subjectieve aspecten van het zelf gedefinieerd door Blasi (1983, 2004a) te meten door gebruik van vragenlijsten. Het is niet uitgesloten dat andere wijzen van meten meer recht doen aan

het subjectieve karakter en dat dit subjectieve zelf in de huidige operationalisatie is onderbelicht. In vervolgonderzoek zou een andere meetwijze – bijvoorbeeld een gestructureerd interview – kunnen worden overwogen, die mogelijk beter in staat is aspecten van het subjectieve zelf te meten.

In de toetsing van morele cognities en morele identiteit heeft de huidige studie zich beperkt tot het meten van antisociaal gedrag in overstemming met het model van Barriga en collega's (2001). Het is echter niet uitgesloten dat de getoetste relaties eveneens toepasbaar zijn op internaliserende probleemgedragingen, zoals eerder geopperd door Houben (2007). De toevoeging van internaliserende problematiek aan het moreel cognitieve model kan mogelijk vruchtbare resultaten leveren.

Als laatste tekortkoming van het huidige onderzoek kunnen de gebruikte methoden van analyse worden genoemd. Zowel in de bepaling van de morele dimensies als in de toetsing van het model zijn ander statistische methoden wellicht beter in staat om de complexiteit van bestaande relaties te onderzoeken. Desondanks is er gekozen voor analysemethoden waarmee de onderzoeker beter bekend is. De correlatieve aard van deze analysetechnieken vormt een beperking. Causaliteit kan slechts worden geïmpliceerd aan de hand van theoretische onderbouwing.

Referentielijst

- Arnold, M. L. (1993). The place of morality in the adolescent self. Unpublished
(Dissertation Abstract: 1996-73683-001)
- Barriga, A. Q., Gibbs, J. C., Potter, G. B., & Liao, A. K. (2001). *How I Think (HIT) questionnaire manual*. Illinois: Research Press.
- Barriga, A. Q., Morrison, E. M., Liao, A. K., & Gibbs, J. C. (2001). Moral cognition: Explaining the gender difference in antisocial behavior. *Merril-Palmer Quarterly*, 47(4), 532-562.
- Blasi, A. (1983). Moral cognition and moral action: a theoretical perspective. *Developmental Review*, 3, 178-210.
- Blasi, A. (Ed.). (2004a). *Neither personality nor cognition: An alternative approach to the nature of the self*. Mahwah, NJ, US: Retrieved from Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Blasi, A. (2004b). Moral Functioning: Moral Understanding and Personality. In D. K. Lapsley, & D. Narvaez (Eds.), *Moral Development, Self, and Identity* (pp. 335-348). Mahwah, New Jersey, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Brugman, D. (2008). Perspectives on the moral self: Moral self relevance. Paper presented at the *The Development of the Moral Self in adolescents: Emotion Integration, Parental Discipline and Behavioral Implications*, Wuerzburg, Germany.
- Brugman, D., Basinger, K. S., & Gibbs, J. C. (2007). *Measuring adolescents' moral judgment: an evaluation of the sociomoral reflection measure – short form objective (SRM-SFO)*. International Council of Psychologists, San Diego, USA.
- Campbell, R. L., & Christopher, J. C. (1996). Moral Development Theory: A Critique of its Kantian Presuppositions. *Developmental Review*, 16, 1-47.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: SAGE Publications Ltd.

- Gibbs, J. C. (2003). Understanding Antisocial Behavior. *Moral development and reality: Beyond the theories of Kohlberg and Hoffman*. (pp. 135). Columbus, US: Ohio State University.
- Hardy, S. A., & Carlo, G. (2005). Identity as a Source of Moral Motivation. *Human Development*, 48(4), 232-256.
- Harter, S. (1999). *The Construction of the self: a developmental perspective*. New York: The Guilford Press.
- Houben, J. G. (2007). De samenhang tussen morele cognitie en antisociaal gedrag: sekseverschillen in de adolescentie. Unpublished Master Kinder- en Jeugdpsychologie, Universiteit Utrecht,
- Kohlberg, L. (1981). *Essays on moral development: Vol. 2. The psychology of moral development*. San Francisco: Harper & Row.
- Leenders, I., & Brugman, D. (2005). The moral/non-moral domain shift in relation to delinquent behavior in adolescents. *British Journal of Developmental Psychology*, 23, 65-79.
- Liau, A. K., Barriga, A. Q., & Gibbs, J. C. (1998). Relations between self-serving cognitive distortions and overt vs. covert antisocial behavior in adolescence. *Aggressive Behaviour*, 24, 335-346.
- Linville, P. W. (1987). Self-complexity as a cognitive buffer against stress-related illness and depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(4), 663-676.
- Marlowe, D., & Crowne, D. P. (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 24, 349-354.
- McColgan, E. B., Rest, J. R., & Pruitt, D. B. (1983). Moral judgment and antisocial behaviour in early adolescence. *Journal of Applied Development Psychology*, 4, 189-199.

- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, D. (2001) *Sex differences in antisocial behavior: conduct disorder, delinquency and violence in the Dunedin longitudinal study*. New York: Cambridge University Press.
- Moshman, D. (2005). *Adolescent Psychosocial Development: Rationality, Morality, and Identity* (second ed.). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Nas, C.N., Brugman, D. & Koops, W. (2008) Measuring Self-Serving Cognitive Distortions with the “How I Think” Questionnaire. *European Journal of Psychological Assessment*, 24(3), 181-189.
- Rafaeli-Mor, E., Gotlib, I. H., & Revelle, W. (1999). The meaning and measurement of self-complexity. *Personality and Individual Differences*, 27, 341-356.
- Rafaeli-Mor, E., & Steinberg, J. (2002). *Personality and Social Psychology Review*, 6(1), 31-58.
- Rest, J. R. (1987). Guide for the defining issues test center for the study of ethical development. In: Erez, A. (2007). *Morality and volunteerism from attachment theory perspective*. Ongepubliceerde dissertatie, Universiteit Leiden.
- Rose, Holmbeck, Coakley & Franks (2004)
- Singer, P. (1976) *Animal Liberation. A New Ethics for Our Treatment of Animals*. New York Review, New York
- Stams, G. J., Brugman, D., Dekovic, M., Rosmalen, L., Laan, P., & Gibbs, J. C. (2006). The moral judgment of juvenile delinquents: a meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 629-708.
- Tavecchio, L.W.C., Stams, G. J. J. M., Brugman, D., Thomeer-Bouwens, M. A. E. (1999). Moral judgement and delinquency in homeless youth. *Journal of Moral Education*, 28, 63-79.
- Van Lier, P. A. C., Wanner, B. & Vitaro, F. (2007) Onset of antisocial behavior, affiliation with deviant friends, and childhood maladjustment: a test of the

childhood- and adolescent-onset models. *Development and Psychopathology*, 19, 167-185.

Wainryb, C., & Turiel, E. (1999). Diversity in social development: Between or within cultures? In M. Killen, & D. Hart (Eds.), *Morality in everyday life: Developmental perspectives* (pp. 283-313). New York, NY, US: Cambridge University Press.

Walker, L. J. (2004). Progress and prospects in the psychology of moral development. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50(4), 546-557.

Walker, L. J., & Pitts, R. C. (1998). Naturalistic conceptions of moral maturity. *Developmental Psychology*, 34(3), 403-419.

Websites

Centraal Bureau Statistiek (2008). *Allochtoon en autochtoon*. Op 2 mei 2008 ontleend aan <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/toelichtingen/alfabet/a/allochtoon-en-autochtoon.html>

Bijlage A.

Theoretische indeling van dimensies voor analyse

Tabel 1

Theoretische indeling van dimensies in moreel, moreel ambigue en niet-moreel voor de analyse.

Moreel	Moreel ambigue	Niet-moreel
Eerlijk (J)	Hardwerkend (C)	Creatief
Betrouwbaar (J)	Rationeel(C)	Actief
Rechtvaardig (J)	Zelfstandig (I)	Spontaan
Vrijgevig (B)	Assertief (I)	Sportief
Meelevend (B)	Gelovig	Humoristisch
Behulpzaam (B)	Milieubewust	Muzikaal
Trouw (B)		Technisch

J = 'Justice' dimensie, B = 'Benevolence' dimensie, C = 'Nederlands Calvinistisch', I = 'Individualistisch Eudaimonia'

Bijlage B.

De 'Zo Ben Ik' vragenlijst

Zo ben ik –Deel 1

In deze vragenlijst word je gevraagd hoe jij jezelf ziet. Hieronder zie je 20 kenmerken op alfabetische volgorde. Sommige van deze kenmerken zullen helemaal niet bij jou passen, andere zijn misschien heel kenmerkend voor wie jij bent.

- 0 Dat ben ik niet
- 1 Dat ben ik een beetje
- 2 Dat ben ik redelijk
- 3 Dat ben ik behoorlijk
- 4 Dat ben ik helemaal

In de eerste rij, "Zo ben ik", geef je aan **hoe jij jezelf over het algemeen ziet**. In de tweede rij, "Zo wil ik zijn", geef je aan hoe je het liefst **zou willen zijn**. Als je tevreden bent met hoe goed een kenmerk nu al bij je past, vul je dezelfde score in als in de eerste rij. *Vergeet daarna deel 2 niet!*

Invullen:

 Verbeteren:

	Zo ben ik					Zo wil ik zijn				
	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4
1 Actief	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Behulpzaam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Creatief	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 Eerlijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6 Gelovig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Gevoel voor humor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8 Goed in sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9 Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10 Je verstand volgend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11 Meelevend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12 Milieubewust	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13 Muzikaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14 Rechtvaardig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15 Spontaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16 Technisch	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17 Trouw	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18 Voor jezelf opkomend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19 Vrijgevig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20 Zelfstandig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Zo ben ik bij... – Deel 2

In deel 1 heb je ingevuld hoe jij jezelf over het algemeen ziet. Maar, je gedraagt je misschien niet altijd hetzelfde. Je bent bij je ouders wellicht anders dan wanneer je bij je vrienden of een jonger broertje, zusje, neefje of nichtje bent.

Schrijf nu de **nummers** op van de bovenstaande kenmerken die het **best passen** bij jou wanneer je **bij de volgende personen bent**.
Je mag dezelfde nummers bij de verschillende situaties invullen!

Voorbeeld:

.....

Zo ben ik bij mijn ouders / verzorgers
 Belangrijkste **2**
 Tweede **18**
 Derde **7**

	Zo ben ik bij mijn ouders / verzorgers	Zo ben ik bij mijn vrienden	Zo ben ik bij mijn broertjes / zusjes
Belangrijkste
Tweede
Derde

Bijlage C.

Gebruikte berekening van morele zelfcomplexiteit naar Rafaeli-Bor et. al. (1999)

In de gebruikte vragenlijst is gekozen voor een vast aantal contexten en aantal waarden die hiertoe behoren. Hierdoor is de berekening van een overlappingscore in de huidige studie aanzienlijk simpeler; meerdere variabelen van de originele formule uit Rafaeli-Bor et. al. (1999) liggen vast. De volgende formule is gebruikt

$$\text{Morele zelfcomplexiteit} = (\sum_i(\sum_j C_{ij})/3)/3$$

Waar C het aantal overeenkomende morele waarden tussen twee vergeleken contexten betreft en i en j zijn twee verschillende contexten die ongelijk van elkaar zijn.

Bijlage D.

Resultaten PCA naar groep met relevante factorladingen.

Tabel 1.*Factoroplossing na PCA varimax rotatie met extractie van vijf factoren in de groep Mulder (N = 802)*

	Geroteerde factor ladingen				
	Moreel	Sportief	Rationeel	Spontaan	Creatief
Trouw	.700	.051	.094	.227	.042
Betrouwbaar	.677	.063	.176	.109	-.149
Behulpzaam	.663	.135	.043	.024	.283
Meelevend	.643	.037	-.217	.028	.371
Eerlijk	.601	.164	.173	-.018	-.009
Rechtvaardig	.519	-.064	.264	.199	.306
Vrijgevig	.454	.186	.131	.305	.101
Sportief	.034	.809	.066	.205	-.015
Actief	.211	.778	.098	.154	.030
Zelfstandig	.276	.072	.684	.177	-.070
Technisch	-.206	.174	.589	.014	.298
Rationeel	.305	-.033	.518	.185	.192
Hardwerkend	.329	.435	.470	-.206	.077
Assertief	.120	.173	.237	.760	-.020
Spontaan	.410	.158	.021	.619	.151
Humoristisch	.091	.353	.031	.442	.336
Muzikaal	.046	-.082	.009	.148	.726
Milieubewust	.255	.145	.208	-.328	.517
Creatief	.108	.090	.334	.102	.496
Eigenwaarden	3.27	1.79	1.74	1.67	1.66
% variantie	17.22	9.44	9.13	8.78	8.74
Cronbach's alpha	.77	.70	.54	.60	.41

Tabel 2.

Factoroplossing na PCA varimax rotatie met extractie van vijf factoren in de groep De Klerk (N = 191)

	Geroteerde factor ladingen				
	Moreel	Rationeel	Creatief	Sportief	Spontaan
Betrouwbaar	.764	.102	-.086	-.053	-.047
Trouw	.706	.136	.037	.181	.009
Meelevend	.658	.081	.112	-.023	.143
Behulpzaam	.517	.230	.313	-.199	.263
Spontaan	.502	-.136	.421	.192	.273
Rechtvaardig	.317	.234	.301	.129	.225
Zelfstandig	-.055	.712	-.010	.078	.126
Hardwerkend	.187	.683	.217	.126	-.041
Rationeel	.189	.646	.083	.107	.026
Eerlijk	.292	.486	-.197	-.264	.304
Creatief	-.040	.075	.806	-.031	.077
Muzikaal	.157	.051	.637	.117	.162
Sportief	.053	.050	-.027	.850	.074
Actief	.096	.106	.106	.735	.243
Technisch	-.084	.330	.393	.498	-.092
Humoristisch	.270	.033	.238	.064	.648
Assertief	-.082	.036	-.044	.364	.640
Vrijgevig	.137	.169	.194	.025	.628
Milieubewust	.362	.088	.388	.068	-.405
Eigenwaarden	2.57	1.96	1.95	1.90	1.82
% variantie	13.52	10.31	10.26	10.00	9.59
Cronbach's alpha	.73	.54	.53	.70	.43

NB. De dikgedrukte factorladingen en gerapporteerde Cronbach's alpha waarden in deze tabel gelden voor de gekozen indeling van factoren en staan hierom los van de in deze tabel gerapporteerde percentages variantie verklaard en Eigenwaarden, welke verband houden met de door de PCA geselecteerde factoren.